

Ismail Palić

Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet

PRILOG SINTAKSIČKOM OPISU KOMPLEMENATA GLAGOLSKIH IDIOMA

Sažetak

U prilogu se raspravlja o načinu sintaksičke analize komplemenata glagolskih idioma. Glagolskim se idiomima pristupa kao složenim sintaksičkim jedinicama kojima se pretpostavlja sintagmatska struktura. U središtu su pažnje neglagolski konstituenti takvih konstrukcija kojima se pripisuje sintaksička funkcija komplemenata. Prilog je podijeljen na tri dijela. U prvom se dijelu daje kratak uvod i osvrt na teorijsko-metodološka pitanja povezana s temom, drugi dio posvećen je analizi i raspravi, a u trećem se donose glavni zaključci.

Ključne riječi: glagolski idiom, glagolska sintagma, semantički predikat, komplementacija, predikativ, objekt

1. Uvod

Idiomima (ili *idiomskim skupinama*) ovdje se nazivaju ustaljene konstrukcije vrlo stabilnog leksičkog sastava i sintaksičke strukture s tzv. globalnim (globaliziranim) značenjem, tj. takvim koje nije sistematično izvodivo iz značenja dijelova kad se oni koriste samostalno. Idiom nije jedini termin koji se u lingvistici koristi za obilježavanje pojavnosti o kojoj je riječ. Štaviše u slavističkoj lingvističkoj tradiciji i literaturi, uključujući i južnoslavističku, običnija je upotreba termina povezanih s riječju „frazā“ kao što

frazem, frazeologizam, frazeološki izraz, frazeološka jedinica, frazeološka sintagma i dr. (usp. Matešić 1982, Mršević-Radović 1987, Mušović 1997, Tanović 2000, Menac 2007 i dr.). Naziv idiom (kao i složeni nazivi koji su povezani s tom riječju) mnogo je zastupljeniji u anglosaksonskoj lingvističkoj literaturi (usp. Fillmore–Kay–O’Conor 1988, Dobrovol’skyj 1995, Grant–Bauer 2004, Langlotz 2006 i dr.). Njime se ograničeno i u specifičnom značenju koriste i oni koji uobičajeno operiraju terminima *frazem* i sl. (usp. Mršević-Radović 1987, Tanović 2000 i dr.), a *Rječnik ruske frazeološke terminologije* navodi kako se taj naziv upotrebljava u dva značenja: (1) *frazem* i (2) netransparentni (neprozirni) *frazem* (prema Hodžić-Čavkić 2021: 22). Glavnom prednošću naziva *idiom* smatram to što je oslobođen asocijativne veze s pojmom „fraz“ i izrazom *fraza*, koji se u lingvistici (i šire) koristi u različitim značenjima od kojih nijedno nije dovoljno blisko povezano s pojavnošću koja je definirana na početku ovog odjeljka. Zato se u nastavku za nju dosljedno koristi naziv *idiom*.

Idiomi su općenito privukli veliku pažnju istraživača, tako da danas postoji iznimno obimna i respektabilna bibliografija na razini svjetske lingvistike čije jedinice vjerovatno nije moguće dosljedno ni pobrojati, a kamoli se temeljitije osvrnuti na njih (što za potrebe ovog priloga ustvari nije ni potrebno). Kako je poznato, počeci zanimanja za idiome vežu se za Ch. Ballyja (1905), preko V. Vinogradova (1946, 1947), a među kasnijim važnijim doprinosima mogu se izdvojiti Makkai (1972), Thun (1978), Burger–Buhofer–Sialm (1982), Fleischer (1982), Langlotz (2006) i dr. U južnoslavističkoj lingvistici kao najznačajnije svakako vrijedi spomenuti Matešića (1982), Mršević-Radović (1987, 2014), Mušovića (1997), Menac (2007) i Menac–Fink Arsovski–Venturin (2014), Tanovića (2000) i dr.¹ U istraživanju idioma centralnu pažnju svakako su privukla pitanja koja se tiču njihova komponentnog sastava i njihova značenja, uključujući stilističku i pragmatičku perspektivu.² S druge strane, koliko mi je poznato, puno je manje zanimanja pokazano za pitanja povezana s gramatičkom odnosno sintaksičkom strukturom i analizom takvih jedinica. U kontekstu

¹ O doprinosu I. Tanovića u okvirima bosnistike v. Palić (2020a). Odgovarajuća bibliografija koja se tiče kroatistike dostupna je u Fink Arsovski–Kovačević–Hrnjak (2017).

² O pragmatičkoj perspektivi idioma v. npr. Fink Arsovski–Hrnjak (2007).

problema koji me ovdje zanima značajan je iskorak u svome istraživanju napravila Hodžić-Čavkić (2021), koja se, opisujući glagolske idiome, između ostaloga osvrnula i na gramatičku varijabilnost takvih struktura (kao što je npr. izmjenjivost glagolskih oblika kao „nosećih“ riječi), na mogućnosti njihovih gramatičkih transformacija (kao što su npr. negacija, pasivizacija, impersonalizacija, nominalizacija) i dr. Rezultati spomenutog istraživanja bacaju više svjetla na dimenzije idioma koje su, kako je napomenuto, bitnije zanemarene u odnosu na one koje su bile u središtu zanimanja u dosadašnjim istraživanjima.

Idiomima se kao pojavnosti ovdje u osnovi pristupa s teorijskih polazišta konstituentne gramatike odnosno gramatike fraznih struktura (usp. Greenbaum 1996; Huddleston–Pullum 2002; Downing–Locke 2006 i dr.). Svi termini, a posebno ključni, koriste se u značenjima koja imaju u okvirima spomenutoga teorijsko-metodološkog pristupa.

2. Rasprava

Strukturni elementi koji tvore idiom ne ostvaruju svoja primarna značenja, nego se udružuju i sudjeluju u izgradnji jedinstvenog značenja konstrukcije. Taj se proces često naziva „globalizacijom“ značenja, a za značenje idioma kaže se da je globalizirano, odnosno da se idiom očituje svojim globalnim značenjem. Pitanje neostvarivanja autonomnih značenja strukturnih elemenata idioma daleko je od toga da bude neprijeporno među lingvistima prvenstveno s obzirom na omjer i stupanj u kojem spomenuti elementi sudjeluju u tome,³ ali se vjerovatno može prihvatiti kako je u slučaju idioma svakako riječ o semantičkoj transformaciji u kojoj je primarno značenje barem jedne njegove sastavnice deaktivirano, čime je motivirano konstruiranje novog značenja. Prema tome uvijek govorimo o značenju idioma koje je kao takvo relevantno, a ne o značenju njegovih komponenata. To znači da su u semantičkom smislu idiomi naročite pojavnosti.

U sintaksičkom pogledu međutim idiomi se, kad je posrijedi njihovo strukturno obrazovanje, uglavnom ni po čemu ne razlikuju od neidiomskih konstrukcija. To znači da se svaki konstituent idioma regularno uvrštava u

³ V. npr. Tanović (2000: 55–66), gdje se navode i komentiraju različita mišljenja o tome.

strukturu idioma prema sintaksičkim pravilima jezika kojem taj idiom pripada. Nijedan konstituent idioma ne može normalno biti uključen u konstrukciju idioma kršenjem sintaksičkih pravila jer bi takva struktura bila negramatična. Od neidiomskih konstrukcija idiomi se sintaksički mogu razlikovati time što im mogu biti blokirani neki gramatički oblici ili pojedine gramatičke transformacije,⁴ ali dostatno je objašnjenje za to relativna ustaljenost forme kao bitno obilježje idioma. Svaki se idiom sintaksički promatra kao sintagma koja ima svoju glavu i zavisnike; prema tome govorimo o glavi sintagme / idioma.⁵ Glagolskima pripadaju oni idiomi u kojima je glava glagol. Glagolskim sintagmama svojstveno je da osim glave u svojoj sintaksičkoj strukturi sadrže i zavisnike glave, a to, kako je poznato, mogu biti komplementi (dopune) i adjunkti (dodaci). Glagolski idiomi pored glave također sadrže zavisnike, i to iste vrste (komplemente i adjunkte), pa se postavlja pitanje je li sintaksički položaj tih zavisnika u strukturi idioma isti kao i u strukturi neidiomskih glagolskih sintagmi. Opravdano je pretpostaviti da nije. Takva pretpostavka počiva na općem načelu da sintaksa ima simboličku funkciju, što znači da ona simbolizira (formalno predstavlja) pozadinsku značenjsku strukturu odgovarajuće konstrukcije. Ako bi sintaksička struktura i reprezentacija glagolskih idioma i neidiomskih glagolskih sintagmi bila u svemu ista, logično bi se postavilo pitanje po čemu su onda glagolski idiomi uopće različiti od glagolskih sintagmi, uključujući i značenje. U lingvistici postoji konsenzus o tome da značenje idioma nikad nije puki zbir značenja njegovih sastavnica i relacija među njima kao sastavnicama konstrukcije, kao što je to slučaj s neidiomskim sintagmama. Time pretpostavka o različitim sintaksičkim strukturama koje odgovaraju idiomima na jednoj strani i neidiomskim sintagmama na drugoj

⁴ Više o tome v. Hodžić-Čavkić (2021).

⁵ U literaturi se često koristi izraz “noseća riječ” ili sl. za koju se smatra da predstavlja semantički stožer idioma. Prema toj se riječi onda idiomi navode i na odgovarajućim mjestima u rječnicima. Ovdje treba napomenuti da nije uvijek jasno, odnosno nema uvijek saglasnosti o tome koja je riječ u idiomu “noseća”, o čemu svjedoči i različita praksa navođenja pojedinih idioma u rječnicima. Ne ulazeći dalje u ovu problematiku (koja i nije toliko važna za ciljeve ovog priloga), važno je istaknuti da je “glava idioma” puno određeniji, odnosno potpuno precizan pojam jer počiva na sintaksičkom kriteriju položaja odgovarajućeg konstituenta u konstrukciji.

strani dobiva svoju punu potporu. U ovom je radu pažnja usredotočena na komplementaciju glagolskih idioma, tj. na komplementarni status zavisnika takvih sintagmi i njihovu gramatičku relaciju prema glavi odnosno ostatku konstrukcije. Analiza je usmjerena na zavisnike koji funkcioniraju kao predikativi i kao objekti.

2.1. Počet ćemo od često isticane činjenice o idiomima općenito, a to je njihovo karakteristično obilježje da imaju relativno stabilan odnosno vrlo ograničeno varijabilan leksički sastav. Svaki idiom, uključujući i glagolske, ima svoj tzv. leksički minimum koji se određuje kao specifikacija onih leksičkih i gramatičkih jedinica koje se nužno ostvaruju uz glavu konstrukcije, tj. takvih koje svojim prisustvom datoj konstrukciji osiguravaju status idioma. U idiomima kakvi su naprimjer *razbijati glavu*, *gristi nokte*, *zatresti mrežu*, *ostati kratkih rukava*, *pasti s neba*, *skakati u stomak*, *otići pod zemlju*, *rastati se s dušom* i sl. ne može se izostaviti nijedan zavisnik a da se idiom očuva.⁶ Osim toga kategorija, oblik, pa i sam leksem u funkciji zavisnika predvidivi su i poznati. S druge strane u običnim glagolskim sintagmama obrazovanim oko istih glagola kao glava načelno je moguće sve to bez posljedica po gramatičnost konstrukcije. Rečeno nas vodi logičnom zaključku da sintaksički položaj zavisnika u glagolskim idiomima i neidiomskim glagolskim sintagmama nikad nije isti, pa ni onda kad su oni gramatički podudarni (usp. *skakati u stomak* i *skakati u vodu*). Zato i jest moguće da gramatički istovjetna konstrukcija može imati idiomsku interpretaciju (kao u (1a) i (2a)) i neidiomsku (kao u (1b) i (2b)); usp.

(1a) *On mi je svojim postupkom pljunuo u lice.*

(1b) *On mi je prišao, pljunuo mi je u lice i pobjegao.*

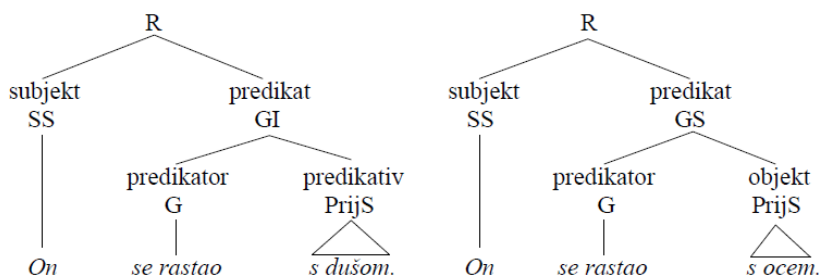
(2a) *U suštini samo guraš stvari pod tepih i oklijevaš.*

(2b) *Ako guraš stvari pod tepih, možeš se spotaknuti o njih kad budeš prolazio.*

Najvažnija razlika u sintaksičkom položaju zavisnika u istaknutim sintagmama jest u tome što su kod idioma (u (1a) i (2a)) oni obavezni i

⁶ Rečeno se, naravno, ne odnosi na slučajeve različitih idioma s istom glagolskom glavom (usp. *pasti s neba*, *pasti šaka*, *pasti na niske grane* itd.).

nepromjenjivi (uz eventualnu mogućnost sinonimijske ili metonimijske leksičke varijacije koja je u slučaju (1a) više vjerovatna (usp. *On mi je svojim postupkom pljunuo u facu / obraz*), a u slučaju (2a) manje (usp. *U suštini samo guraš stvari pod ?čilim / *prostirku i oklijevaš*). S druge strane leksička je i gramatička varijabilnost zavisnika kod glagolskih sintagmi očita (usp. *On mi je prišao, pljunuo me je po licu / ruci / prsima / odjeći... i pobjegao; Ako guraš stvari ispod tepiha / itisona / prostirke..., možeš se spotaknuti o njih kad budeš prolazio*), a njihovi zavisnici, za razliku od glagolskih idioma, često nisu ni obavezni (usp. *Otišao je pod zemlju* i *Otišao je (u grad)*). To nam daje za pravo da zavisnike koji čine stabilni (vrlo ograničeno varijabilni) leksički minimum glagolskih idioma sintaksički uvijek analiziramo kao komplemente. Kako je glagol u položaju glave ovakvih konstrukcija doživio transpoziciju značenja udružujući se sa svojim minimalnim komplementima u semantički predikat, te njegove komplemente onda treba analizirati kao predikative. Njih nije opravdano analizirati kao objekte niti kao adverbijalne komplemente zato što bi se, kako je već objašnjeno, u tom slučaju potrla razlika između glagolskih idioma i neidiomskih glagolskih sintagmi. Tako će npr. u odgovarajućim sintaksičkim reprezentacijama rečenica *On se rastao s dušom* (koja sadrži glagolski idiom (GI)) i *On se rastao s ocem* (koja sadrži neidiomsku glagolsku sintagmu (GS)) biti naznačene različite funkcije komplementa *s dušom* i *s ocem*; usp.

Slika 1

Predikativi su u glagolskim idiomima vrlo raznoliki, a njihova kategorijalna pripadnost i oblik ovise o leksičko-gramatičkim svojstvima

predikatorskih glagola. To su uglavnom ili supstantivne (kao u (3–5)) ili prijedložne sintagme (kao u (6–8)); usp.

(3) *Već je nekoliko puta pogazio riječ.*

(4) *Napokon je došao sebi.*

(5) *Sad ćemo dahnuti dušom.*

(6) *Izbacila me je iz takta.*

(7) *Ne pristaj mi na muku.*

(8) *Ništa nam nije polazilo za rukom.*

(9) *Preveo ih je žedne preko vode.*

Primjer (9) pokazuje da predikativ u glagolskim idiomima može biti i pridjev (*žedne*), ali također i da se može ostvariti više od jednog predikativa.

Posebno treba izdvojiti primjere glagolskih idioma s predikativom neobične gramatičke kategorije ili oblika. Za primjer mogu poslužiti sljedeće rečenice:

(10) *Rade mu o glavi.*

(11) *Doći će mu glave.*

U rečenici (10) prijedložna sintagma *o glavi* nije očekivana, tj. nije rekcijski propisana od glagola *raditi* (usp. **raditi o čemu*), a u rečenici (11) glagol *doći* normalno ne veže genitivni supstantiv *glave* (usp. **doći čega*). Naravno, ovakve konstrukcije mogu se tumačiti semantičkim i sintaksičkim razlozima. Tako bi se povodom rečenice (10) moglo primijetiti kako je data prijedložna sintagma semantički odgovarajuća budući da se *o* + lokativ koristi često da označi cilj (usp. *Dogovaraju se o poslu*), a njegovo neočekivano gramatičko kodiranje ovdje je uvjetovano i opravdano globalizacijom značenja konstrukcije. Slično tome genitivni oblik supstantiva *glave* u rečenici (11) može se tumačiti semantičkom transpozicijom glagola *doći* u smjeru razvijanja značenja „dokopati se“ (usp. *dokopati se čega*), a osim toga moguće je možda pretpostaviti i elipsu (usp. *Doći će mu [do] glave*). Sličnih primjera ima još (usp. i *Zabavili su se o jadu*).

Sintaksička analiza koja u zavisnicima glagolskih idioma definiranim kao leksički minimum prepoznaje predikative u osnovi je naporedna analizi iste vrste koja odgovara perifrastičnim predikatskim konstrukcijama,

a posebno onim s tzv. osuznačenim (kontekstualno uvjetovanim) perifraznim glagolima (usp. *ići u školu, otići u diplomate, provesti noć* i sl.). Treba napomenuti da je granica među ovim dvjema vrstama predikatskih konstrukcija fluidna, te da se one dodiruju i prepliću. To je sasvim razumljivo imajući na umu činjenicu da i u jednom i u drugom slučaju dolazi do transpozicije značenja njihovih konstituenata. Iako se ne može uzeti za potpuno pouzdani kriterij razgraničenja, može se ipak ustvrditi kako je narav tih semantičkih transpozicija u ova dva slučaja ipak različita. Naime globalno značenje idioma po pravilu je rezultat krupnijih, kompleksnijih, šire motiviranih semantičkih promjena koje obično zahvaćaju sve njihove konstituente i dovode do bitnog udaljavanja od njihova primarnog značenja. Različito od toga kod perifrastičnih predikatskih konstrukcija načelno je riječ o finijem, manjem, transparentnijem pomjeranju značenja (često samo jedne komponente) metaforizacijom. Za primjer mogu poslužiti rečenice *Uzeo je daha (i počeo govoriti)* i *Ostao je bez daha*. U prvom je slučaju riječ o perifrastičnoj predikatskoj konstrukciji u kojoj se glagolski koncept “udahnuti” predočava slikovito kao “uzeti dah” i gdje je primarno značenje glagola *uzeti* “prihvatiti, dohvatiti rukom” prošireno na “uhvatiti (bilo čime)”, dok je predikativ *daha* zadržao svoje značenje. U drugom slučaju međutim vezu s konceptom “zapanjiti se, jako se začuditi” ili “jako oslabjeti, izgubiti snagu” (ovisno o kontekstu) donekle održava jedino glagol *ostati* koji ovdje upućuje na promjenu stanja, dok se značenje prijedložne sintagme *bez daha* (“sa zaustavljenim disanjem”) s tim konceptom može dovesti u vezu tek posredno preko tjelesnog iskustva koje se povezuje sa stanjem “zapanjenosti” ili “jake slabosti”.⁷

2.2. Osim konstituenata koji čine stalni i uglavnom stabilni leksički sastav glagolskog idioma u njegovu konstrukciju ulaze i konstituenti koji su leksički varijabilni, a morfosintaksički istovjetni. Riječ je o različitim (u pravilu mnogobrojnim) leksemima koji se izmjenjuju na istoj sintaksičkoj poziciji u strukturi idioma. U sljedećim primjerima ti su konstituenti označeni odgovarajućim oblicima imeničkih zamjenica ili konstrukcija s njima koji su podebljani: *stati kome / čemu na put, pogledati kome u oči, biti*

⁷ O tome v. i Palić (2020b: 37–38).

kome pri ruci, **prodavati kome** maglu, **ostaviti koga** bez daha, **držati koga / šta** na oku, **skinuti koga / šta** s vrata, **kovati koga / šta** u zvijezde, **uprijeti prstom u koga / šta**, **dići ruku na koga**, **izići na kraj s kim / čim** itd. Istaknuti zavisnici u ovim i sličnim primjerima sigurno su komplementi odnosno, konkretnije, objekti. Takav zaključak snažno podupiru bliske semantičke parafraze glagolskih idioma (kad god su moguće) izrečene odgovarajućim neidiomskim glagolskim sintagmama u kojima se podebljani zavisnici u istom ili nekom drugom gramatičkom obliku nesumnjivo potvrđuju kao objekti (usp. **biti kome** pri ruci → **pomagati / koristiti kome**, **ostaviti koga** bez daha → **zadiviti / zaprepastiti koga**, **stati kome** na put → **zaustaviti koga**, **prodavati kome** maglu → **varati / obmanjivati koga**, **pogledati kome** u oči → **suočiti se s kim**, **dići ruku na koga** → **napasti koga** itd.). S tim u vezi – i to je druga glavna stvar koja se ovdje želi raspraviti – postavlja se pitanje je li u tom slučaju riječ o komplementima (objektima) glagola kao glave idioma ili se pak radi o komplementima cijelog idioma. Odgovor na to pitanje može se pretpostaviti iz prethodnog razmatranja sintaksičkog položaja odnosno funkcije stalnih sastavnica glagolskoga idioma. Naime pristup u kojem bi se objekti kao varijabilne sastavnice glagolskih idioma sintaksički analizirali kao komplementi glave tih idioma izjednačili bi u svakom pogledu glagolske idiome s neidiomskim glagolskim sintagmama. To znači da bi se naprimjer podebljane klauze u rečenicama (12) i (13) sintaksički analizirale na isti način; usp.

(12) **Oni su mi okrenuli leđa** pa sam ih pažljivo pregledao.

(13) **Oni su mi okrenuli leđa** kad sam se najmanje nadao.

U sintaksičkoj analizi ove bi se rečenice naime najprije razložile na subjekt *oni* i predikat *su mi okrenuli leđa*, nakon čega bi u primjeru (12) predikat bio dalje razložen na predikator *su okrenuli* i njegove komplemente – objekte *leđa* i *mi*. S druge strane, kako je najvjerojatnija interpretacija podebljane klauze u primjeru (13) idiomska, njezin predikat bio bi razložen na predikator *su okrenuli* i njegove komplemente – predikativ *leđa* i objekt *mi*. Kao što se vidi, razlika bi se u navedenoj analizi dviju gornjih klauza ticala samo funkcije konstituenta *leđa* (koji je u (12) objekt, a u (13) predikativ), dok bi sintaksički položaj svih ostalih konstituenata, uključujući i objekt

mi, ostao isti. Postavlja se međutim pitanje odražava li takva sintaksička analiza odgovarajuće semantičke relacije u kojima stoje konstituenti klauza u primjerima (12) i (13). Potvrđan odgovor na to pitanje između ostaloga (a što je nama ovdje u centru pažnje) pretpostavio bi isti osnovni pozadinski scenarij transfera u oba slučaja u kojem argument objekta *mi* ima semantičku ulogu cilja. I dok je klauza u rečenici (12) sasvim primjerena da gramatički kodira taj scenarij, klauza (13) očito nije. Na to ukazuje i činjenica da je u (12) konstituentu *leđa* pripala uloga teme (transferiranog entiteta), a u (13) nije. Čak i ako se tumači kao metaforički transfer, u scenariju kodiranom klauzom u primjeru (13) argument objekta *mi* nikako ne može zadržati semantičku ulogu cilja, već on tu ima ulogu pacijensa. Kako znamo da ulogama argumenata upravlja semantički predikat, onda moramo zaključiti da se u ova dva slučaja ne radi o istom semantičkom predikatu (*su okrenuli*) jer u protivnom promjena semantičke uloge objekta *mi* ne bi se mogla nikako objasniti. Prema tome iz rečenoga je jasno da objektom *mi* u (13) ne upravlja glagolska glava *su okrenuli*, nego cijeli idiom *su okrenuli leđa*, i to zato što sastavnice tog idioma (što je ovdje već više puta istaknuto) ne nose svoja leksička značenja, nego formiraju globalno značenje idioma – „izdati/ iznevjeriti/ napustiti“ – koje semantičkom predikatu koji ga nosi onda omogućuje da uzme argument pacijensa (*mi*).

Analizu koja preferira cijeli glagolski idiom, a ne samo njegovu glavu ili neku drugu njegovu sastavnicu kao sintaksički oslonac leksički varijabilnog komplementa, uključujući i objekt, podupiru i neki čisto sintaksički dokazi; usp.

(14) *Ne mogu izići na kraj s njim.*

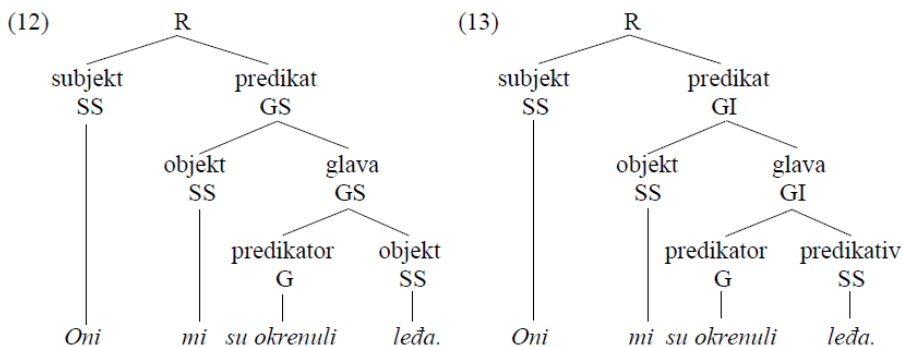
(15) *Ne mogu izići na pozornicu s njim.*

(16) *Ti nemaš pojma o tome / da su oni otišli.*

(17) **Pojam o tome / da su oni otišli nije ti poznat.*

Prvo, primjeri (14) i (15) pokazuju da isti zavisnik (ovdje prijedložna sintagma *s njim*) koji se u strukturi glagolskog idioma (kao u (14)) analizira kao objekt u strukturi glagolske sintagme (kao u (15)) ne mora imati funkciju komplementa, nego može biti i adjunkt. Pritom sintaksički položaj glave obje te konstrukcije zauzima isti glagol (*izići*).

Drugo, može se pokazati kako sintagma koju bi činili sastavnica idioma i njegov komplement nije prihvatljiva u nekom drugom tipu šire konstrukcije. Da u primjeru (16) konstituenti *o tome* ili *da su oni otišli* nisu komplementi predikativnog supstantiva *pojma*, dokazuje se njihovom nespojivošću s njihovom pretpostavljenom glavom (*pojam*) u primjeru (17). Osim toga otpada i mogućnost da se ti komplementi povezuju s predikatorskim glagolom *nemaš* zato što taj glagol za komplemente nikad ne uzima *o*-sintagmu niti *da*-klauzu. Prema tome iz svega što je dosad rečeno proizlazi da varijabilne leksičke jedinice u funkciji komplementa nisu zavisnici glagola kao glave glagolskog idioma niti bilo koje druge stalne sastavnice tog idioma, nego su zavisnici odnosno komplementi (objekti) cijelog idioma. Radi se dakle o naročitom tipu glagolske sintagme kojoj i zbog toga treba dodijeliti poseban naziv, a najboljim se čini glagolski idiom (GI). Ilustracije radi ovdje se navode sintaksičke reprezentacije gore navedenih klauza u rečenicama (12) i (13):

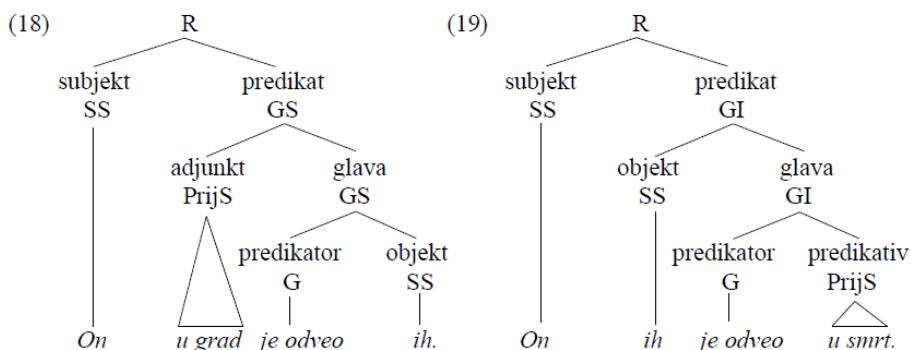

Slika 2

Kako se može zapaziti, razlike se u ovim dijagramima očituju samo u etikeiranju različitih podvrsta sintagmi (GS i GI) i različitih funkcija pojedinih konstituenata (objekt i predikativ) na istom mjestu u stablu, ali to je tako zbog načela binarnoga grananja koje ovdje ne omogućuje prikazivanje naročite sintaksičke relacije glagolskog idioma i njegova objekta u strukturnom stablu sve dok se sam glagolski idiom razumijeva i prikazuje kao sintagma. No ne mora uvijek biti tako. Razlika se može pokazati na primjerima sljedećih rečenica:

(18) *On ih je odveo u grad.*(19) *On ih je odveo u smrt.*

kojima odgovaraju sljedeća strukturalna stabla; usp.

Slika 3

U vezi s tim da je objektu glagolskog idioma glava cijeli idiom, a ne glagol kao njegova lokalna glava (odnosno, šire uzeto, da komplementima glagolskih idioma, izuzevši predikative, ne može biti sintaksički oslonac nijedna sastavnica idioma kao takva), korisno je ovdje uspostaviti paralelu prema nekim na prvi pogled sličnim glagolskim konstrukcijama sa suznačnim glagolima. Tu prije svega mislim na glagolske sintagme s modalnim ili faznim glagolima, koje, za razliku od glagolskih idioma, dopuštaju svojim sastavnicama da imaju vlastite komplemente. Tako npr. u sintagmama *moći pročitati knjigu* i *morati pomoći prijatelju* objekte *knjigu* i *prijatelju* uzimaju predikativi *pročitati* i *pomoći*, a ne cijeli ostatak sintagme (*moći pročitati* i *morati pomoći*). To je tako zbog toga što se u slučaju ovakvih konstrukcija sastavnice pojavljuju sa svojim autonomnim značenjima koja se udružuju u značenje cijele konstrukcije. Gramatički je predikat izrečen suznačnim glagolom, dok je samoznačnim glagolom izražen semantički predikat koji i uzima argumente odnosno komplemente. S druge strane u glagolskog je idioma značenje, kako je više puta istaknuto, globalizirano, tako da sve njegove stabilne sastavnice čine njegov semantički predikat.

Kad su posrijedi objekti glagolskih idioma može se postaviti pitanje jesu li i oni podložni podjeli na direktne (bliže) i indirektne (dalje) objekte kao što je to slučaj s objektima u neidiomskim glagolskim sintagmama i klauzama. Poznato je da u osnovi podjele objekata stoje gramatički i semantički kriteriji. Ukratko direktni objekti stoje uz direktnotranzitivne glagole, izriču se akuzativnom (rjeđe genitivnom) supstantivnom sintagmom i uglavnom pretpostavljaju veću zahvaćenost ili pogođenost svojih argumenata glagolskom radnjom. S druge strane indirektne objekte vežu indirektnotranzitivni glagoli, dostupne su im supstantivne sintagme u oblicima svih zavisnih padeža te velik broj prijedložnih sintagmi; njih glagolska radnja načelno manje zahvaća odnosno pogađa.⁸ Kako ovdje uzimamo da objekt nije komplement glagola kao glave glagolskog idioma, nego glagolskog idioma kao takvog, jasno je da gramatički kriterij, tj. vrsta tranzitivnosti glagola, ne može biti primijenjen na isti način kao u neidiomskim glagolskim sintagmama. Prema tome preostaje nam eventualno semantički kriterij kao jedini. Međutim primjena tog kriterija susreće se s dva ozbiljna problema. Ako se naime najprije pođe od postupka parafraze kojom bi se glagolskom idiomu ustanovio leksički glagol kao približni semantički ekvivalent, pa se onda taj glagol i odgovarajući gramatički oblik objekta uzeo kao kriterij određenja vrste objekta (usp. ***Doveli su ga do ludila : Izludjeli su ga*** – objekt *ga* bio bi direktni; ***Vratio mu je milo za drago : Osvetio mu se*** – objekt *mu* bio bi indirektni), brzo će se doći do zaključka da je u mnogim slučajevima teško ili čak nemoguće pronaći odgovarajući leksički glagol kao bliski značenjski ekvivalent glagolskom idiomu. Kao dokaz rečenome poslužiti će bilo koji neselektivni niz glagolskih idioma, uključujući i sljedeće: *skresati u brk* (kazati otvoreno i grubo; odbrusiti), *podići iz pepela* (vratiti u postojanje nakon ništavila; ?oživiti, ?obnoviti), *zabaviti o jadu* (baciti u nevolju; ??zadeverati), *odvesti u smrt* (izložiti pogibelji; ???ubiti), *kovati u zvijezde* (neumjereno mnogo hvaliti; ?) itd. Osim toga i kad postoji glagolski leksički ekvivalent, objekt u odgovarajućem glagolskom idiomu može biti izrečen gramatičkim oblikom ili kategorijom

⁸ Opisana karakteristična obilježja direktnih i indirektnih objekata navode se u gotovo svim južnoslavističkim gramatikama (usp. npr. Palić (2000), Silić-Pranjaković (2005), Piper i dr. (2005) i dr.) a i drugdje.

koja nije dostupna toj vrsti objekta – npr. direktni objekt dativom (kao u (20a) ili prijedložnom sintagmom kao u (21a) i (22a)) – pa bi analiza objekta glagolskog idioma prema kriteriju vrste tranzitivnosti glagolskog ekvivalenta izgledala čudno; usp.

(20a) *Konačno su **mu** stali na put.*

(20b) *Konačno su **ga** zaustavili.*

(21a) *Digli su hampu **na njega**.*

(21b) *Napali su **ga**.*

(22a) *Na kraju će uprijeti prstom **u tebe**.*

(22b) *Na kraju će okriviti **tebe**.*

S druge strane ako za kriterij određenja vrste objekta glagolskog idioma uzimamo semantičku ulogu koju ima objekatski argument, suočavamo se s još većim problemom budući da, kako je poznato, nijedna semantička uloga načelno nije rezervirana za jednu ili drugu vrstu objekta. Postoje, naravno, preferencije (pa i jake) vrste objekata prema pojedinim ulogama (npr. direktnog objekta prema ulozi pacijensa, a indirektnog objekta prema ulozi doživljavača), ali oslanjanje na preferencije stvorilo bi velike metodološke probleme u analizi. Zbog svega rečenoga vjerujem da postoje dovoljno jaki razlozi koji opravdavaju pristup prema kojemu diferencijacija objekata glagolskih idioma na direktne i indirektno nije dosljedno provodiva.

3. Zaključak

Rasprava u ovom prilogu bila je posvećena nekim aspektima kompletacije glagolskih idioma. Glagolski idiomi definirani su kao ustaljene glagolske sintagme čije značenje nije jednostavan zbir značenja njihovih sastavnica i relacija među njima, već se radi o strukturama s tzv. globaliziranim (globalnim) značenjem. U središtu pažnje bili su zavisnici takvih struktura koji imaju funkciju komplemenata. Glavna podjela tih zavisnika izvršena je prema tome je li riječ o (1) stabilnim (vrlo ograničeno varijabilnim) sastavnicama koje zajedno s glavom čine leksički minimum glagolskog idioma, ili se pak radi o (2) leksički varijabilnim sastavnicama idioma. Prvima se pripisuje sintaksička funkcija predikativa, a drugima

sintaksička funkcija objekta. Analiza stabilnih zavisnika glagolskih idioma kao predikativa opravdana je činjenicom da oni zajedno i ravnopravno s glavom sudjeluju u konstruiranju semantičkog predikata, čime se glagolski idiomi jasno razlikuju od neidiomskih glagolskih sintagmi. Iz istih razloga objektima u glagolskim idiomima nisu glave glagoli, nego cijeli idiomi, po čemu se opet takve konstrukcije razlikuju od neidiomskih glagolskih sintagmi. Diferencijacija objekata glagolskih idioma na direktne i indirektne nije dosljedno provodiva jer se ne mogu primijeniti odgovarajući kriteriji kao kod glagolskih sintagmi i klauza.

Literatura

- Bally, Charles. 1905. *Précis de stylistique*. Geneva.
- Burger, Harald, Annelies Buhofer i Ambros Sialm. 1982. *Handbuch der Phraseologie*. Berlin / New York: Walter de Gruyter.
- Dobrovol'skiy, Dmitrij. 1995. *Kognitive Aspekte der Idiom-Semantic: Studien zum Thesaurus deutscher Idiome*. Tübingen: Gunther Narr Verlag.
- Downing, Angela i Phillip Locke. 2006. *English Grammar: A University Course*. 2. izd. Abingdon / New York: Routledge.
- Fillmore, Charles, Paul Kay i Mary O'Connor. 1988. „Regularity and Idiomaticity in Grammatical Constructions: The case of *let alone*“. *Language* 64, 501–538.
- Fink Arsovski, Željka i Anita Hrnjak (ur.). 2007. *Slavenska frazeologija i pragmatika*. Zagreb: Knjigra.
- Fink Arsovski, Željka, Barbara Kovačević i Anita Hrnjak. 2017. *Bibliografija hrvatske frazeologije. Frazeobibliografski rječnik*. Zagreb: Knjigra.
- Fleischer, Wolfgang. 1982. *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Niemeyer.
- Grant, Lynn i Laurie Bauer. 2004. „Criteria for Re-defining Idioms: Are We Barking up the Wrong Tree?“. *Applied Linguistics* 25(1). Oxford: University Press, 38–61.
- Greenbaum, Sidney. 1996. *The Oxford English Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Hodžić-Čavkić, Azra. 2021. „Sastav i upotreba idiomskih skupina u savremenom bosanskom jeziku“. Doktorska disertacija. Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.

- Huddleston, Rodney i Geoffrey K. Pullum. 2002. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Langlotz, Andreas. 2006. *Idiomatic Creativity: A Cognitive Linguistic Model of Idiom-Representations and Idiom-Variation in English*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
- Makkai, Adam. 1972. *Idiom Structure in English*. Berlin / New York: Walter de Gruyter.
- Matešić, Josip. 1982. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Menac, Antica. 2007. *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra.
- Menac, Antica, Željka Fink Arsovski i Radomir Venturin. 2014. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Ljevak.
- Mršević-Radović, Dragana. 1987. *Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet.
- Mršević-Radović, Dragana. 2014. *Frazeologija i nacionalna kultura*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.
- Mušović, Abdulah. 1997. *Frazeološki adverbijali (na materijalu ruskog i srpskog jezika)*. Priština: Filološki fakultet.
- Palić, Ismail. 2000. *Sintaksa*. U: Dž. Jahić, S. Halilović i I. Palić. *Gramatika bosanskoga jezika*. Zenica: Dom štampe, 325–476.
- Palić, Ismail (2020a). „Elementi tradicionalnoga i modernoga u frazeologiji Ilijasa Tanovića“. *U zrcalima sjećanja...: Zbornik radova u spomen na profesora Ilijasa Tanovića*. Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, 85–98. (<http://www.ff-eizdavastvo.ba/Books/U-zrcalima-sjecanja.pdf>)
- Palić, Ismail (2020b). „Nešto napomena o suznačnim glagolima i predikatu“. U: Ismail Palić (ur.). *Sarajevski filološki susreti 5. Knj. 1*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo, 19–46.
- Piper, Predrag, Ivana Antonić, Vladislava Ružić, Sreto Tanasić, Ljudmila Popović i Branko Tošović. 2005. *Sintaksa savremenoga srpskog jezika: Prosta rečenica (u redakciji akademika Milke Ivić)*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU, Beogradska knjiga, Matica srpska.
- Silić, Josip i Ivo Pranjković. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Tanović, Ilijas. 2000. *Frazeologija bosanskog jezika*. Zenica: Dom štampe.
- Thun, Harald. 1978. *Probleme der Phraseologie*. Tübingen: Niemeyer.

A CONTRIBUTION TO THE SYNTACTIC DESCRIPTION OF COMPLEMENTS OF VERB IDIOMS

Summary

The treatise in this article was devoted to some aspects of verb idiom complements. Verb idioms are defined as established verb phrases whose meaning is not a simple sum of their components' meanings and the relations between them, but they are rather structures with the so-called globalized meaning. The focus was on dependents in such structures that function as complements. The main division of these dependents is made according to whether these are (1) stable (very limitedly variable) components that, together with the head, form the lexical minimum of the verb idiom, or whether they are (2) lexically variable components of idioms. The former have the syntactic function of the predicative, while the latter have the syntactic function of object. The analysis of stable dependents of verb idioms as predicatives is justified by the fact that they participate together and equally with their heads, in constructing a semantic predicate, thus clearly distinguishing verb idioms from non-idiomatic verb phrases. For similar reasons, objects in verb idioms are not dependents of verbs, but of whole idioms, which again distinguish such constructions from non-idiomatic verb phrases. The differentiation of objects of verb idioms into direct and indirect objects is not consistently feasible because the appropriate criteria cannot be applied as in verb phrases and clauses.

Key words: verb idiom, verb phrase, semantic predicate, complementation, predicative, object